

14. Znamky a časná selekce dětí jsou velkou bolestí naší školy

Často se říká, že všechno záleží na osobnosti učitele. Jistě, osobnost učitele je důležitá, ale nikoliv všemocná. Existuje řada omezení plynoucích přímo ze systému vzdělávání, vůči nimž jsou i ti osobnostně nejlépe disponovaní učitelé bezmocní. Zmiňme se alespoň o dvou velmi významných: je to známkování a narušení přirozeného složení tříd brzkou selekcí dětí do různých jazykových, sportovních či matematických tříd a zejména víceletých gymnázií. Ačkoliv nový zákon o vzdělávání umožňuje již školám volbu mezi známkováním a slovním hodnocením, pravděpodobně bude známkování dlouho ještě na našich školách přetrvávat. Paradoxně největší překážku zde tvoří nepoučení rodiče, kteří se známek domáhají i tam, kde by učitelé sami dali přednost slovnímu hodnocení.

Nové přístupy a známky nejdou dohromady

Učitelé, kteří se snaží o nové přístupy, jsou oprávněně nešťastní ze známek. Je to něco jako schizofrenie. Na jedné straně učí děti dělat věci pro ně samé, chtějí, aby viděly hodnotu v učení, v poznávání, věnují péči sociálním dovednostem, vztahům ve třídě - a současně musejí používat známky, které jdou přímo proti těmto hodnotám. Jsou totiž signálem, že proces učení není důležitý, že se zde stále hraje hra o získání trofeje zvané dobrá známka.

Děti by se bez známek obešly, rodiče většinou ne

V tomto ohledu bývají rodiče konzervativnější nežli učitelé. Dožadují se známek. Zejména rodiče nadaných dětí se těžko loučí s možností pochlubit se jedničkami svých ratolestí. Pro mnohé je zase snazší omezit svou odpovědnost za vzdělávání dětí na pochvalu, pokárání či dokonce trest za známku. Zabere to mnohem méně času než si povídat s dítětem, co nového se naučilo, jak to pochopilo, propojovat mu to ještě do jiných souvislostí se světem, který ho bezprostředně obklopuje. Bude třeba ještě mnoho vysvětlování a argumentace (že stres je neslučitelný s kvalitním učením, že závislost na vnější motivaci je pro život nepříznivá atd.), než rodiče pochopí, že známky dětem jen škodí. Bude potřebná i publicita příkladů z praxe (dnes již nejen ze zahraničí, ale i z našich škol), že děti se učí i bez známek, a to dokonce mnohem lépe.

Zákon již předtím umožňoval, aby se v prvních třech ročnících základní školy neznámkovalo, aby se užívalo tzv. širší slovní hodnocení (bylo však k tomu třeba souhlasu rodičů). Slovní hodnocení bylo také povoleno ve vyšších třídách u dětí se specifickými poruchami učení (dyslexie apod.). To však v očích mnoha rodičů degradovalo slovní hodnocení na jakousi náhradní formu pro ty, kteří mají potíže. Ti „lepší“ jsou „hodni“ známek.

Pro zajímavost dodávám, že dr. Červenka, první učitel, který si požádal v r. 1990 na ministerstvu školství o povolení experimentu neznámkovat, učil dokonce na odborném učilišti, a to chemii. Fungovalo mu to velmi dobře a jeho přístup dal vzniknout i názvu občanského sdružení progresivních učitelů „Přátelé angažovaného učení“ (PAU).

Víceletá gymnázia jsou vypuštěným džinem

Další výraznou potíží, kterou způsobuje školský systém učitelům, je postupný odchod prospěchově lepších dětí z původních tříd, buď do tříd specializovaných nebo do víceletých gymnázií. Jejich zřízení hned po pádu komunistického režimu bylo džinem vypuštěným nezodpovědně z láhve. Vzniklo jako reakce na nedobrou úroveň základní školy, na to, že si nedovedla poradit s odlišnostmi, ať už jde o děti s problémy či naopak děti s vyšším či specifickým nadáním. Místo důsledné analýzy příčin bylo zvoleno snadné a líbivé řešení ačkoliv zkušenosti z jiných zemí varovaly dostatečně.

Rodiče, kteří měli zájem o vzdělání svých dětí, uvítali víceletá gymnázia s nadějí. Zklamání přišlo se zjištěním, že ve většině případů se víceletá gymnázia od základní školy liší jen soustředěním prospěchově úspěšných dětí do jedné třídy, přičemž problémy tradiční školy pokračují. Žádné nové metody, jen spoléhání na to, že nadané děti mají i dobrou paměť a učit je není taková dřina. Odchodem na víceletá gymnázia ze základních škol zmizela nejen

Mýty ve vzdělávání

prospěchově lepší část dětí. Současně s nimi odešli i rodiče, kteří byli ochotni se základní školou více spolupracovat a kteří by byli pravděpodobně zdrojem tlaku, aby se měnila.

Elita a národ jsou jako kvasnice a těsto

Ani ti nejlepší učitelé nedovedou dělat zázraky u dětí, které byly deklasovány na žáky „druhé kategorie“. Psychiatr a publicista Petr Příhoda na jednom semináři velmi trefně řekl, že elita a národ se k sobě mají jako kvasnice a těsto. Jedno bez druhého není nic. Jejich oddělování neprospěje ani jedné straně. Koneckonců říká se, že systém je tak silný, jak je silný jeho nejslabší článek. Odloučením prospěchově lepších dětí snižujeme nutně kvalitu vzdělání „zůstatku“. Poškozena je ovšem i privilegovaná část.

Pro zdárný sociální vývoj dítěte je nutnou podmínkou (nikoliv však dostačující), aby probíhal v přirozené heterogenní (různorodé) skupině. Jakmile se přirozená skupina začne homogenizovat podle nějakého kritéria (třeba právě prospěch, nebo nějaká porucha), vytrácí se z ní mnoho sociálních situací. Prostě nenastanou, protože už v ní nejsou děti s určitým typem nadání, myšlení, temperamentu, zájmů, názorů atd. Sociální učení nastává jedině zážitkem a zkušeností: Jestliže ses určitou situací nesetkáme, nenaučíme se ji řešit. Co neznáme, to také snadněji odsuzujeme. Mnoho dospělých dodnes neví, jak se chovat k lidem s různými postiženími, protože jsme za minulého režimu neměli příležitost se s nimi stýkat.

Cestou tedy není selekce dětí, ale změna základní školy zejména jejího druhého stupně. Ta spočívá zejména na spolupráci učitelů ve sboru. Ale současní učitelé jsou absolventy stejné školy jako většina z nás, a ta nás spolupráci nejen neučila, přímo ji omezovala (každý sám za sebe!). Je obtížné učit seji v dospělosti, ale ne nemožné. Připravovat krátkodobé i dlouhodobé projekty, v nichž se „potkají“ různé předměty, domlouvát se, kdo a kdy bude s dětmi dělat komunitní kruh, posílat velmi nadané dítě pravidelně na některý předmět do třídy o rok či dva výše a další „nezvyklé“ věci, to je cesta proměny školy. V současnosti jsou učitelé postaveni před povinností napsat svůj školní vzdělávací program a tak jsou přímo „hozeni do vody“. Najednou je jasné, že bez spolupráce to nejde.

Vzpomínám na slova jednoho dánského učitele: „Zajisté, můžete třeba budoucí lékaře vzdělávat na výběrových školách, ale oni pak nebudou vědět nic o těch ostatních, které jednou budou léčit.“ A ještě jeden citát. Cloyd Hastings napsal v jednom článku: „Naše individualita je určujícím prvkem našeho začlenění do společnosti. Neměla by nás z ní vylučovat. Musíme přijmout, ctít a oslavovat odlišnost, protože my všichni jsme odlišní.“ To plně platí i o vzdělávání.